



سرشناسه:	شرافت، نجیب‌الله، ۱۳۵۳
عنوان و نام پدیدآور:	صلاحیت حکومت جور در عرصه حقوق کیفری از منظر فقه امامیه نجیب‌الله شرافت
مشخصات نشر:	قم، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۹
مرجع تولید:	مجتمع آموزش عالی علوم انسانی اسلامی
مشخصات ظاهری:	۲۷۲ص؛ ۱۴/۲۱×۵/۵ س م
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۴۳۱-۷
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
موضوع:	مشروعیت حکومت (فقه)
موضوع:	(Legitimacy of governments (Islamic law*)
موضوع:	حاکمیت (فقه)
موضوع:	(Sovereignty (Islamic law*)
موضوع:	حقوق جزا (فقه)
موضوع:	(Criminal law (Islamic law
شناسه افزوده:	جامعة المصطفی ﷺ العالمية، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شناسه افزوده:	Almustafa International University/Almustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	BP1۹۸/۶
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۳۷۹
شماره کتابشناسی ملی:	۷۴۱۴۸۶۴
وضعیت رکورد:	فیبا

BP۰۵۶۱

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

صلاحیت حکومت جور در عرصه حقوق کیفری از منظر فقه امامیه

مؤلف: نجیب‌الله شرافت

چاپ اول: ۱۳۹۹ ش / ۱۴۴۲ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی ﷺ ● قیمت: ۴۵۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیبه)، نبش کوچه ۱۸:

تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ تلفکس: (داخلی ۱۰۵) ۳۷۸۳۹۳۰۵ - ۲۵

◀ ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۳۲۱۳۳۱۰۶ - ۲۵

📧 pub_almustafa

🌐 http://buy-pub.miu.ac.ir

✉ miup@pub.miu.ac.ir

با تشکر از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر فنی: سید محمد رضا جعفری

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

با توجه به هزینه‌ها و مشکلات عدیده، هر شخص حقیقی یا حقوقی که اقدام به چاپ، بازنویسی، کپی، تکثیر یا هرگونه برداشت جهت تهیه کتاب و تبدیل آن به جزوه، ed، فایل الکترونیکی pdf، اسکن، عکسبرداری یا انتشار در فضای مجازی نماید، شرعاً مجاز نمی‌باشد و پیگرد قانونی خواهد داشت.

صلاحیت حکومت جور

در عرصه حقوق کیفری از منظر فقه امامیه

نجیب الله شرافت



مرکز بین المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

«جامعة المصطفیٰ علیه السلام العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی علیه السلام «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ علیه السلام» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ علیه السلام

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۷	۱. مفاهیم و کلیات
۱۷	مبحث اول: مفاهیم و اصطلاحات
۱۷	گفتار اول: مفاهیم و اصطلاحات اصلی
۱۸	بند ۱ - صلاحیت
۱۹	بند ۲ - حکومت
۲۱	بند ۳ - جور
۲۳	بند ۴ - حقوق
۲۷	بند ۵ - فقه
۳۰	گفتار دوم: مفاهیم و اصطلاحات مرتبط
۳۰	بند ۱ - امام جائر و تفاوت کاربرد آن
۳۳	بند ۲ - ولایت فقیه
۳۴	الف) معنای لغوی ولایت
۳۵	ب) ولایت در اصطلاح فقه و حقوق
۳۶	ج) ولایت در اصطلاح سیاست و اجتماع
۳۸	بند ۳ - مشروعیت و مقبولیت
۴۰	بند ۴ - فقه امامیه
۴۱	بند ۵ - حقوق کیفری

- مبحث دوم: اهمیت و ضرورت حکومت _____ ۴۳
- گفتار اول: ضرورت حکومت از دیدگاه عقل و فطرت _____ ۴۵
- گفتار دوم: اهمیت و ضرورت حکومت از دیدگاه اسلام (در قرآن و سنت) _ ۴۷
- بند ۱- اهمیت و ضرورت حکومت در قرآن _____ ۴۹
- بند ۲- اهمیت و ضرورت حکومت در سنت _____ ۵۳
- مبحث سوم: انواع صلاحیت و حکومت _____ ۵۵
- گفتار اول: انواع صلاحیت _____ ۵۵
- بند ۱- صلاحیت درون مرزی و انواع آن _____ ۵۵
- الف) صلاحیت ذاتی _____ ۵۶
- ب) صلاحیت محلی و صلاحیت نسبی _____ ۵۸
- ج) صلاحیت شخصی _____ ۵۹
- بند ۲- صلاحیت برون مرزی و انواع آن _____ ۶۰
- الف) صلاحیت حمایتی یا واقعی _____ ۶۱
- ب) صلاحیت جهانی _____ ۶۲
- ج) صلاحیت شخصی یا تابعیتی مجرم _____ ۶۳
- د) اصل صلاحیت مبتنی بر تابعیت مجنی علیه _____ ۶۳
- گفتار دوم: انواع حکومت _____ ۶۴
- بند ۱- انواع حکومت در نظام های سیاسی _____ ۶۴
- الف) حکومت پادشاهی _____ ۶۴
- ب) حکومت دموکراسی _____ ۶۵
- ج) حکومت دینی _____ ۶۶
- بند ۲- انواع حکومت از منظر فقه امامیه _____ ۶۷
- الف) حکومت حق و عدل _____ ۶۷
- ب) حکومت باطل و جور _____ ۶۸
- بند ۳- طبقه بندی حکومت جور _____ ۶۹
- الف) حکومت جور از لحاظ منبع مشروعیت _____ ۶۹

- ب) جور در عملکردها ۷۰
- ج) جور در قوانین ۷۰
- د) جور در کارگزاران ۷۰
۲. مبانی فقهی صلاحیت حکومت جور در عرصه حقوق کیفری ۷۳
- مبحث اول: قاعده و اصل اولی در باب تصرف در امور دیگری ۷۵
- گفتار اول: دلایل قاعده عدم جواز تصرف در امور دیگری ۸۰
- بند ۱- دلایل قرآنی ۸۰
- بند ۲- دلایل روایی ۸۱
- گفتار دوم: موارد استثنا از قاعده عدم جواز تصرف در امور دیگری ۸۲
- بند ۱- تصرفات حکومت عدل ۸۳
- الف) حکومت عدل در عصر حضور ۸۳
- ب) حکومت عدل در عصر غیبت (ولایت فقیه) ۹۲
- بند ۲- تصرفات عدول مؤمنین ۹۹
- مبحث دوم: تصرفات حکومت جور ۱۰۱
- گفتار اول: قول به عدم جواز تصرفات حکومت جور ۱۰۱
- بند ۱- دلایل دیدگاه عدم جواز تصرفات حکومت جور ۱۰۴
- الف) قاعده و اطلاعات ۱۰۴
- ب) شواهدی بر نفی ولایت جائز ۱۰۵
- ج) دلایل ولایت فقیه در حوزه‌های خاص ۱۰۸
- بند ۲- نقد و بررسی دلایل دیدگاه عدم جواز تصرفات حکومت جور ۱۲۳
- گفتار دوم: قول به جواز تصرفات حکومت جور ۱۲۶
- بند ۱- دلایل جواز تصرف حکومت جور در موارد خاص ۱۲۹
- الف) دلیل عقلی ۱۳۲
- ب) اطلاعات آیات و روایات راجع به اجرای وظایف عمومی شرعی و عقلائی ۱۳۴
- ج) جواز اجرای حدود توسط حکومت جور ۱۴۰
- د) وجوب پرداخت خراج به حاکم جائز ۱۴۱

- ه) نفوذ حکم حاکم جائز در مورد هلال شوال _____ ۱۴۶
- و) بنای عقلا _____ ۱۴۸
- ز) سیره معصومین؟ عهم؟ و تعامل آنان با حکام جور _____ ۱۴۸
- ح) تعامل و همکاری فقها با حکام جور _____ ۱۵۰
- بند ۲- محدودیت‌های تصرف حکومت جور _____ ۱۶۰
- الف) فقدان اقتدار سیاسی فقها _____ ۱۶۱
- ب) تصرفات لازم در اداره امور مردم _____ ۱۶۱
- ج) تصرفات منطبق با موازین شرعی _____ ۱۶۱
- د) منصب قضاوت _____ ۱۶۲
۳. صلاحیت حکومت جور در عرصه قانون‌گذاری، دادرسی، صدور و اجرای احکام کیفری ۱۶۵
- مبحث اول: صلاحیت حکومت جور در عرصه قانون‌گذاری _____ ۱۶۶
- گفتار اول: مرجع حق قانون‌گذاری _____ ۱۶۶
- بند ۱- متون و منابع دینی _____ ۱۶۸
- بند ۲- آرای اندیشمندان اسلامی _____ ۱۷۰
- الف) آراء اندیشمندان اسلامی در مبانی قانون‌گذاری اسلامی _____ ۱۷۰
- ب) محدوده دخالت دین در قانون‌گذاری _____ ۱۷۴
- ج) انواع قوانین اسلامی _____ ۱۷۶
- بند ۳- نهاد نظارت بر قانون‌گذاری _____ ۱۷۹
- گفتار دوم: صلاحیت قانون‌گذاری حکومت جور _____ ۱۸۱
- بند ۱- قانون‌گذاری در امور غیر کیفری _____ ۱۸۱
- بند ۲- قانون‌گذاری در امور کیفری _____ ۱۸۶
- الف) دلایل جواز تصرف حکومت جور در امور اجتماعی _____ ۱۸۹
- ب) قیاس اولویت (قانون‌گذاری نسبت به اجرای حدود) _____ ۱۹۱
- مبحث دوم: صلاحیت در دادرسی و صدور حکم _____ ۱۹۲
- گفتار اول: اهمیت دادرسی و شرایط آن _____ ۱۹۳
- بند ۱- اهمیت دادرسی _____ ۱۹۳

- بند ۲ - شرایط دادرسی _____ ۱۹۴
- بند ۳ - ترافع به قضات جور _____ ۱۹۶
- گفتار دوم: موانع دادرسی در کشورهای اسلامی بر طبق مبانی فقه امامیه و راهکارهای آن _____ ۱۹۷
- بند ۱ - موانع دادرسی در کشورهای اسلامی بر طبق مبانی فقه امامیه _____ ۱۹۷
- الف) لزوم وحدت قانونی در یک کشور _____ ۱۹۹
- ب) صلاحیت انحصاری حکومت در امور کیفری _____ ۱۹۹
- ج) الزام دادرسان و قضات کشور در صدور حکم بر طبق قانون همان کشور _____ ۱۹۹
- د) تحوّل یافتگی مفهوم حکومت جور _____ ۲۰۰
- بند ۲ - راهکارها _____ ۲۰۱
- الف) تفصیل میان احکام مغایر و غیرمغایر با موازین شرع _____ ۲۰۲
- ب) اجرای قاعده نفی عسر و حرج _____ ۲۰۵
- مبحث سوم: صلاحیت در اجرای احکام _____ ۲۰۸
- گفتار اول: اجرای احکام کیفری توسط حکومت جور در کشورهای اسلامی _____ ۲۰۸
- بند ۱ - روایات _____ ۲۰۹
- الف) تکلیف حاکم نسبت به اجرای حدود _____ ۲۰۹
- ب) سیره عملی ائمه در لسان روایات _____ ۲۱۱
- ج) ضرورت اجرای حدود در لسان حدیث قدسی _____ ۲۱۳
- د) تکلیف امام و حاکم نسبت به قضاوت، حدود و نماز جمعه _____ ۲۱۳
- بند ۲ - وجوب حفظ نظام و وحدت قانونی _____ ۲۱۳
- الف) وجوب حفظ نظام در سایه حاکم واحد _____ ۲۱۳
- ب) وجوب وحدت قانونی _____ ۲۱۵
- بند ۳ - تفاوت های مجازت ها با سایر احکام شرعی فردی دیگر _____ ۲۱۶
- گفتار دوم: اجرای احکام در کشورهای غیراسلامی علیه مسلمانان (تأیید مستقیم) _____ ۲۱۷
- بند ۱ - تقسیم حقوق جزا به داخلی و بین الملل _____ ۲۱۸
- الف) صلاحیت درون مرزی _____ ۲۱۹

- ب) صلاحیت برون مرزی و گونه های آن _____ ۲۲۰
- بند ۲ - حقوق بین الملل اسلام _____ ۲۲۲
- الف) شناسایی دولت ها _____ ۲۲۳
- ب) روابط و معاهدات بین المللی و اصول حاکم بر آن ها _____ ۲۲۶
- بند ۳ - نتیجه دو بند پیشین _____ ۲۳۰
- گفتار سوم: اجرای احکام صادره از دادگاه غیراسلامی در کشور اسلامی (تأیید
غیرمستقیم) _____ ۲۳۲
- بند ۱ - انتقال محکومان و تأثیر آن در شناسایی اعتبار احکام کیفری خارجی _____ ۲۳۳
- الف) اعتبار مثبت یا ایجابی احکام کیفری خارجی _____ ۲۳۴
- ب) اعتبار منفی یا سلبی احکام کیفری خارجی _____ ۲۳۴
- بند ۲ - قاعده منع محاکمه مجدد _____ ۲۳۶
- نتیجه گیری _____ ۲۴۵
- کتابنامه _____ ۲۵۵

مقدمه

براساس مبانی کلامی - فقهی امامیه، حکومت‌ها به دو دسته اصلی حکومت عدل (حق و مشروع) و حکومت جور (ناحق، نامشروع و متغلب) تقسیم می‌شوند؛ زیرا از یک سو، حکومت از شئون ولایت است یعنی این‌که حاکم و حکومت می‌تواند در امور مهم و اساسی فرد و جامعه از جمله امور کیفری و جزایی آن‌ها تصرف کرده و سرنوشت آن‌ها را رقم زند و از سوی دیگر، براساس بینش اسلامی حکومت و ولایت بر انسان‌ها از شئون ربوبیت حق تعالی است، زیرا همه جهان ملک طلق اوست و از این رو حکومت بر انسان‌ها در اصل حق خداست و هیچ‌کس حق حاکمیت بر دیگری ندارد، مگر آن‌که از طرف خدای متعال مأذون باشد؛ لذا تشکیل حکومت از سوی آنان که مأذون هستند، به عدل (مشروع) و از سوی غیر آنان به ناحق و به جور (غیرمشروع) خواهد بود. طبق همین اندیشه و باور، حکومتی که در رأس آن معصوم یا نایب خاص یا عام آن نباشد، «حکومت جور» خوانده شده و مشروعیت نخواهد داشت؛ فرق نمی‌کند که حاکم آن شیعه باشد یا سنی؛ چنان‌که تفاوت نخواهد کرد حکومت را از طریق انتخابات به دست گرفته باشد یا از طریق زور. حکومتی که در رأس هرم آن معصوم علیه السلام باشد آرمان دیرینه‌ای هر

شیعی و شاید آرزوی هر انسان پاک سرشت و عدالت خواه بوده و خواهد بود، زیرا او خود عدالت مجسم و حکومتش نیز برآورده کننده ای آمال دیرین بشر، یعنی برقراری نظم و امنیت، گسترش عدل و داد، تأمین رفاه و آسایش، زدودن فقر و نابرابری و... در رأس همه رسیدن انسان به کمال واقعی و رشد و تقویت اخلاق و معنویت است و ما نیز وظیفه داریم در راه تحقق این حکومت آرمانی بکوشیم و این تکلیف در هیچ شرایطی از عهده ما برداشته نشده و نمی شود.

اما واقعیت های ملموس، عینیت های خارجی و تاریخ اسلام و تشیع جز در مقاطع اندکی بازگوکننده چیز دیگری است و آن این که جز در برهه ای از زمان (دوران کوتاه حکومت حضرت پیامبر، حضرت امیر و امام حسن علیه السلام) زمینه این حکومت آرمانی وجود نداشته و مسلمانان در زیر لوای حکومت هایی زیستند که با آن حکومت آرمانی فاصله ها داشته اند و حضرات معصومین علیهم السلام نیز در چنین شرایطی زیستند و با این واقع نگری مشق چگونه زندگی کردن در این گونه اوضاع و شرایط را به ما هم آموختند. در موضوعاتی چون ضرورت حکومت، مبانی مشروعیت حکومت، حکومت جور، حکومت عدل و تعامل با حکومت جور در مباحث فقهی - کلامی از دوران شیخ مفید تا این دوران، پژوهش های مفصلی انجام گرفته است؛ اما در این موضوع خاص، یعنی صلاحیت حکومت جور در عرصه حقوق کیفری از منظر فقه امامیه، پژوهش مستقلی انجام نگرفته است؛ لذا با توجه به مبانی خاص امامیه به مسئله حکومت و تسلط حکومت های جور بر قلمرو بسیاری از کشورهای اسلامی و عدم امکان تشکیل حکومت عدل و حتی عدم دسترسی مسلمانان به آن و در فرض عدم توفیق

فقها (به هر دلیلی اعم از نخواستن یا نتوانستن) در برقراری حکومت، این پرسش که چگونه می‌توان از منظر فقه امامیه به صلاحیت حکام جور در عرصه حقوق کیفری قائل شد، همچنان باقی است. به بیان دیگر، آیا حکومت‌های جور چون در اصل غیرمشروع هستند، پس هیچ‌گونه صلاحیتی در اداره کشور اسلامی و به‌ویژه در قلمرو حقوق کیفری را نداشته و در ضمن شیعیان نیز موظف‌اند که از این حکومت‌ها دوری نمایند حتی اگر تصرفاتشان عقلایی و منطبق با موازین شرع و در راستای اداره درست کشور و تأمین نیازهای مردم باشد؟ یا این‌گونه نیست و باید نظریه فقهی خود را واقع‌گرایانه ارائه داده و میان صورت‌های مختلف تفاوت قائل شد؛ به این صورت که در چنین شرایطی، علی‌رغم اختصاص حق ولایت به فقها و عدم مشروعیت حکومت جور نه‌تنها صلاحیت حکومت جور ثابت است، بلکه حکومت جور موظف است جامعه اسلامی را براساس قوانین شرع و مطابق مصالح عمومی مسلمین اداره کند و برای این منظور مجاز است تصرفات عقلایی و شرعی لازم را در زندگی اجتماعی مردم داشته باشد.

به نظر می‌رسد در کنار سؤال اصلی یادشده، سؤالات دیگری نیز به شرح زیر نیازمند پاسخ است:

۱. مبانی صلاحیت یا عدم صلاحیت حکومت جور در عرصه حقوق کیفری از منظر فقه امامیه چیست؟ به دیگر سخن، در صورت صلاحیت حکومت جور، چگونه می‌توان آن را با مبانی کلامی - فقهی امامیه سازش داد؟ در فرض عدم صلاحیت و غیرمشروع بودن همه تصرفات حکومت جور، مردم چگونه نیازهای اجتماعی‌شان را در درون چنین حکومتی برآورده

نمایند و چگونه احکام و دستورات اجتماعی اسلام که فقط با قدرت

حکومت قابلیت اجرایی پیدا می‌کنند، به منصف ظهور و بروز می‌رسند؟

۲. احکام صادره از کشورهای غیراسلامی در ممالک اسلامی از نظر

فقهی در چه صورت قابلیت اجرا دارند؟ به بیان دیگر، با توجه به ضرورت و

توسعه روابط بین‌الملل در تمام عرصه‌ها از جمله حقوق کیفری برای هر

کشوری، تعامل و همکاری کشورهای اسلامی و غیراسلامی در مراحل

دادرسی و اجرای احکام کیفری، تبادل و استرداد مجرمین چگونه با مبانی

فقهی شیعه سازگاری دارد؟ چنانچه کشور غیراسلامی علیه مسلمانی

حکم کیفری صادر نماید، آیا کشور اسلامی می‌تواند آن را اجرا کند؟

موضوع کتاب حاضر با رویکرد فقهی به صلاحیت حکومت جور در

قلمرو حقوق کیفری شکل گرفته است؛ اما به نظر می‌رسد موضوع فوق،

بیرون از صلاحیت یا عدم صلاحیت حکومت جور در سطح کلان آن،

یعنی صلاحیت یا عدم صلاحیت حکومت جور در همه مسائل اجتماعی،

نبوده بلکه به آن گره خورده باشد. برآیند این درهم‌تنیدگی ما را بر آن واداشته

است که صلاحیت حکومت جور در حقوق کیفری را در ضمن صلاحیت

یا عدم صلاحیت در سطح کلان آن مطرح نماییم. با وجود این تلاش شده

که صلاحیت حکومت جور در خصوص حقوق کیفری که موضوع اصلی

کتاب است، نمود و ظهور بیشتری داشته باشد.

پژوهش حاضر با عنوان «صلاحیت حکومت جور در عرصه حقوق

کیفری از منظر فقه امامیه» در نظر دارد ضمن توجه به مباحث که تا کنون

انجام شده و پرهیز از تکرار مطالب موجود، اهداف زیر را دنبال کند:

۱. ارائه و تبیین راهکار فقهی برای مشکلات کیفری مسلمانان و

خاصه شیعیان در حکومت‌های جور.

۲. ارائه و تبیین راهکار فقهی برای تعامل کیفی کشورهای اسلامی با کشورهای غیراسلامی.

۳. ارائه و تبیین راهکار فقهی برای تعامل افراد با حکومت‌های جور در حوزه‌های اجتماعی.

پاسخ به پرسش‌های فوق توأم با این دغدغه‌ها خواهد بود که به رسمیت نشناختن صلاحیت حکومت جور اولاً، ممکن است به هرج و مرج و بی‌نظمی در جامعه منتهی شده و زندگی مسالمت‌آمیز را از شیعیان سلب کند که شرع ممکن نیست به آن راضی باشد. ثانیاً، ممکن است مستمسکی به دست حکام جور دهد تا به هر بهانه به جان و مال و ناموس مسلمانان تعرض کنند. ثالثاً، نتیجه آن جز به انزواکشاندن مسلمانان و خاصه شیعیان از امور حکومتی چیز دیگری نمی‌تواند باشد، درحالی‌که تمام امکانات رفاهی، آموزشی، بهداشتی، خدماتی و... در اختیار دولت است و این می‌تواند در عصر کنونی زیان‌های جبران‌ناپذیری به حقوق شهروندی آن‌ها وارد نماید؛ چنان‌که تاکنون این‌گونه بوده است. رابعاً، ضرورت و توسعه تعاملات بین‌المللی را نمی‌توان نادیده انگاشت؛ لذا باید از منظر فقهی به بررسی احکام صادره از کشورهای غیراسلامی در کشورهای اسلامی پرداخت. از سویی، نمی‌توان مصالح و حق بهره‌مندی از حقوق و مزایایی شهروندی شیعیان در حکومت جور را نادیده انگاشت و از سوی دیگر، بر روی ضرورت توسعه روابط میان کشورهای اسلامی و غیراسلامی در ابعاد مختلف آن، چشم فروبست؛ از این رو می‌توان به این دیدگاه باورمند شد که در فرض عدم توانایی فقها در برقراری حکومت عدل، صلاحیت حکومت جور در شئون مربوط به اداره جامعه از جمله حقوق کیفی با رعایت یک سری

محدودیت‌ها، شرعاً قابل شناسایی بوده و احکام صادره از دادگاه‌های کشورهای غیراسلامی که خلاف بین شرع نباشد توسط دولت‌های اسلامی قابل اجرا خواهند بود.

برای دستیابی به پاسخ پرسش‌های یادشده و اهداف فوق این نوشته از یک مقدمه و سه فصل با عناوین: «مفاهیم و کلیات» فصل نخست، «مبانی فقهی صلاحیت حکومت جور در عرصه حقوق کیفری» فصل دوم و «صلاحیت حکومت جور در عرصه قانون‌گذاری، دادرسی، صدور و اجرای احکام کیفری» فصل سوم، شکل یافته است.

بر خود لازم می‌دانم از همه سروران که در به‌ثمر رسیدن این اثر ما را یاری کردند، به‌ویژه نهاد علمی فاخر جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية و مسئولان دلسوز و متعهد مؤسسه آموزش عالی علوم انسانی، به‌خصوص معاونت پژوهشی که زمینه چاپ کتاب حاضر را فراهم نمودند، سپاس‌گزاری کنم. از خوانندگان محترم تقاضا می‌کنم با راهنمایی‌هایشان ما را در رفع نواقص و معایب این اثر یاری کنند.

نجیب الله شرافت

قم - زمستان ۱۳۹۶

بهار ۱۳۹۹

مفاهیم و کلیات

فصل اول این کتاب به سه مبحث کلیدی اختصاص یافته است که در مبحث اول، مفاهیم و اصطلاحات اصلی و مرتبط به موضوع پژوهش، در مبحث دوم، به اهمیت و ضرورت حکومت و در مبحث سوم نیز تقسیمات مربوط به صلاحیت و حکومت تشریح و بیان شده است.

مبحث اول: مفاهیم و اصطلاحات

برای ورود به هر موضوع تحقیقی نیاز است مفاهیم و اصطلاحات اصلی و مرتبط به آن، به جدّ مورد مذاقّه و تحقیق واقع شوند تا سمت وسوی آن مشخص و چارچوب‌های مفهومی آن پی‌ریزی گردد. لذا مبحث اول این پژوهش به تشریح و تبیین مفاهیم و واژه‌های اصلی و مرتبط با موضوع کتاب در قالب دو گفتار اختصاص یافته است.

گفتار اول: مفاهیم و اصطلاحات اصلی

یکی از شرایط اساسی در پژوهش، تعریف دقیق موضوع آن است، زیرا با تعریف دقیق موضوع سمت و سوی تحقیق مشخص و محل نزاع روشن می‌شود و یکی از راه‌های رسیدن به این مهم، آشنایی با مفاهیم و اصطلاحات کلیدی است که در عنوان موضوع مورد پژوهش، استفاده شده است.

با توجه به امر مهم فوق، نیاز است مفاهیم و اصطلاحاتی از قبیل صلاحیت، جور، حکومت، حکومت جور و حقوق کیفری که از کلیدواژه‌های عنوان موضوع پژوهش ماست به دقت بررسی شود تا زمینه آشنایی با موضوع تحقیق ما فراهم گردد.

بند ۱ - صلاحیت

الف) صلاحیت در لغت

«صلاحیت» یا مصدر است یا اسم مصدر و به معنای صالح بودن، شایسته بودن، درخور بودن و اهلیت.^۱ شایستگی، درخوری، سزاواری، اهلیت.^۲ شایسته بودن، اهلیت داشتن، شایستگی، سزاواری، اهلیت^۳ آمده است. از مجموع کلمات اهل لغت به دست می‌آید که معنای اصلی صلاحیت، اهلیت و شایستگی یا اهلیت داشتن و شایسته بودن است که طبق معنای اول اسم مصدر و براساس معنای دوم مصدر خواهد بود.

ب) صلاحیت در اصطلاح

در اصطلاح حقوقی صلاحیت، شایستگی و اختیاری است که به موجب قانون برای مراجع کیفری جهت رسیدگی به امور کیفری واگذار شده است^۴ و به دیگر سخن، صلاحیت عبارت از توانایی و تکلیفی است که

۱. حسن عمید، فرهنگ عمید، ج ۲، ص ۱۳۶۵.

۲. علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۳۲، ص ۲۸۴؛ حسن عمید، پیشین.

۳. محمد معین، فرهنگ فارسی، ص ۶۴۶.

۴. محمد آشوری، آیین دادرسی کیفری، ج ۲، ص ۴۸ (صلاحیت کیفری را می‌توان به توانایی و شایستگی قانونی و نیز تکلیف مرجع قضایی به رسیدگی به یک دعوای کیفری تعبیر کرد).

مرجعی برای رسیدگی به دعاوی به موجب قانون دارد.^۱ با توجه به این تعریف اصطلاحی، صلاحیت فقط به موجب قانون اعطا می‌شود و هیچ مرجع دیگری نمی‌تواند برای مراجع کیفری تعیین صلاحیت کند. به همین علت است که صلاحیت دارای قواعد مخصوص به خود است از جمله می‌توان به عطف به ماسبق شدن قواعد راجع به صلاحیت و آمره بودن آن‌ها اشاره کرد.

بند ۲ - حکومت

الف) حکومت در لغت

حکومت و حُکْم هر دو مصدر حَكَمَ، يَحْكُمُ، حُكْمًا و حکومت است. حُکْم در اصل لغت به معنای منع است.^۲ معانی حکومت: قضاوت کردن، فرماندهی، حکم، سلطنت، سلطان، ترافع، داوری؛^۳ امر کردن، فرمانروایی کردن، سلطنت کردن، فرمانروایی، سلطنت، داوری، قضاوت.^۴ حکم دادن؛ فرمان دادن، فرمانروایی کردن بر یک شهر یا کشور و اداره کردن شئون اجتماعی و سیاسی مردم. حکومت عادلانه: حکومتی که اساس آن بر عدالت باشد.^۵

۱. عبدالهاشم یعقوبی، نحوه رسیدگی به جرایم در دادگستری تهران، ص ۱۰۶؛

محمدجعفر جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، ج ۱۱، ص ۴۰۷، شماره ۳۲۵۸.

۲. احمد بن محمد مقرئ فیومی، المصباح المنین، ج ۲، ص ۱۴۰: «الحُکْمُ: الْقَضَاءُ وَأَصْلُهُ الْمُنْعُ يُقَالُ (حَكَمْتُ) عَلَيْهِ بِكَذَا إِذَا مَنَعْتَهُ مِنْ خِلَافِهِ فَلَمْ يَقْدِرْ عَلَى الْخُرُوجِ مِنْ ذَلِكَ».

۳. علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۱۹، ص ۷۶۱.

۴. محمد معین، پیشین، ص ۴۰۰.

۵. حسن عمید، پیشین، ج ۱، ص ۸۰۳.